

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ”

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ”**

**галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”,
6.030202 “Міжнародне право”**

для студентів III курсу

**Харків
2012**

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”, 6.030202 “Міжнародне право”) для студентів III курсу / уклад.: О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін. – Х. : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 46 с.

Укладачі: О. Г. Данильян,
О. П. Дзьобань,
С. Б. Жданенко,
Ю. Ю. Калиновський,
І. І. Коваленко,
С. І. Максимов,
Є. М. Мануйлов,
Ю. В. Мелякова,
Н. І. Сагохіна,
В. А. Трофименко.

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 5 від 05.07.2012 р.)*

1. ВСТУП

“Філософські проблеми правового виховання” є вибірковою навчальною дисципліною. Вона є важливою для формування професійного світогляду майбутнього юриста як носія не тільки юридичних знань, а й зразків правової поведінки.

Посібник призначений для покращення організації самостійної роботи студентів при вивченні даної дисципліни, може використовуватися також на семінарських заняттях, для проведення контрольних та перевірочних робіт і заліків. Містить загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять, самостійної роботи, опис предмета курсу, шкалу, за якою виставляється оцінка.

Він сприятиме якіснішому педагогічному контролю, основним завданням якого є формуючий вплив на процес засвоєння знань через встановлення зворотного зв'язку між студентом і викладачем й визначення підсумкових результатів навчання, а також забезпеченню глибокого розуміння специфіки правовиховної діяльності, формуванню високої світоглядно-методологічної культури майбутніх юристів.

Організація самостійної роботи студентів адаптована професорсько-викладацьким складом кафедри філософії Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого” до сучасних вимог вищої юридичної освіти, в основу якої покладено модульний принцип побудови навчальної дисципліни, що охоплює головні розділи філософсько-правового знання.

Завдання навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” полягають: в усвідомленні студентами сутності, змісту й функцій правового виховання, його місця у формуванні правової культури та правосвідомості громадян України, важливої ролі правової держави; у формуванні й розвитку у студентів сучасного системного правового світогляду; в ознайомленні студентів з вітчизняними та закордонними зразками та особливостями правового виховання; в оволодінні системою знань щодо форм, методів та принципів правового виховання з метою їх практичного застосування у професійній дія-

льності; у формуванні у студентів високих моральних якостей та стандартів правової поведінки, які засновані на загальнолюдських та національних цінностях, почутті відповідальності за виконання професійного обов'язку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” студент повинен **знати** :

- головні проблеми правового виховання та основні філософські підходи до їх розуміння;

- основні закордонні та вітчизняні моделі правового виховання;

- структуру правового виховання та етапи правовиховної роботи з метою їх застосування у професійній діяльності;

- особливості впливу правового виховання на формування демократичної правосвідомості та правової культури громадян України;

- специфіку форм та засобів правового виховання у правоохоронних і судових органах України;

- основні напрямки та шляхи розвитку правового виховання як важливого засобу реалізації принципу верховенства права.

Необхідно також **уміти** :

- самостійно аналізувати явища та процеси в системі “людина – право” у їх діалектичному взаємозв'язку та з урахуванням трансформацій, що відбуваються у світі й країні;

- критично оцінювати соціальні, правові, політичні, економічні, культурні та соціально-психологічні явища й процеси в Україні з точки зору утвердження принципів правової держави та правового суспільства;

- формулювати наукові й методологічні висновки на основі отриманих знань, обґрунтовувати свою світоглядну та громадянську позицію, бути зразком правової поведінки;

- володіти методикою правового виховання та розуміти особливості її застосування у професійній діяльності.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	семінари	самос- тійна та індиві- дуальна робота
1	Предмет, поняття та функції правового виховання	5	2	2	1
2	Структура правового виховання: принципи, форми, методи	6	2	2	2
3	Організаційно-управлінські основи правового виховання	6	2	2	2
4	Роль правового виховання у формуванні демократичної правосвідомості та правової культури	6	2	2	2
5	Правове виховання в західних країнах	8	2	4	2
6	Правове виховання у країнах Сходу	8	2	4	2
7	Історичні традиції правового виховання в Україні	6	2	2	2
8	Організація правового виховання в СРСР: позитивні риси та недоліки	5	2	2	1
9	Правове виховання та державотворчі процеси у сучасній Україні	6	2	2	2
10	Деформації правової культури й правосвідомості та роль правового виховання в їх подоланні	8	2	4	2
11	Правове виховання в сучасній Україні	6		4	2
Всього годин		70	20	30	20

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою
Національного університету
“Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого”
(протокол № 11 від 30.06.2011 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ”

І. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Предмет, поняття та функції правового виховання

Предмет навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання”. Сутнісні характеристики правового виховання. Функції правового виховання. Місце і роль правового виховання у формуванні правової культури громадян України. Цінності та традиції як світоглядна основа правового виховання. Особливості правового виховання у суспільствах, що трансформуються. Сутність та динаміка правової соціалізації як підґрунтя правовиховного процесу. Діалектика взаємозв’язку правової соціалізації, правового виховання як засобів розвитку правової культури особистості. Правове виховання у контексті професійної діяльності юристів.

Структура правового виховання

Суб’єкти та об’єкти правового виховання. Форми правового виховання. Рівні правового виховання. Загальні принципи правового виховання. Взаємозв’язок принципів правового виховання з методами, засобами, формами та прийомами пра-

вовиховного процесу. Основні підходи до розуміння структури правового виховання. Праворозуміння як світоглядна основа правового виховання. Правовиховні практики як структурний елемент правового виховання. Роль та місце держави у розвитку структури правового виховання. Навчальні заклади та громадські організації як суб'єкти правового виховання. Ціннісна спрямованість правовиховного процесу.

Організаційно-управлінські основи правового виховання

Форми та засоби організаційно-управлінської діяльності у правовиховній сфері. Етапи правовиховної роботи. Організаційно-управлінські завдання у правовиховному процесі. Сутність і зміст соціального контролю у правовиховній сфері. Функції соціального контролю у правовиховній діяльності. Види соціального контролю. Інститути соціального контролю. Проблеми організації правового виховання у сучасній Україні. Законодавче забезпечення правового виховання в українському суспільстві.

Роль правового виховання у формуванні демократичної правосвідомості та правової культури

Діалектика взаємозв'язку правового виховання, правосвідомості та правової культури. Сутність правосвідомості та правової культури у контексті правового виховання. Правове виховання як засіб формування демократичної правосвідомості та правової культури суспільства й особистості. Інституційні та неінституційні аспекти взаємодії правового виховання, правосвідомості та правової культури. Ментально-історичне підґрунтя взаємозв'язку правового виховання, правосвідомості та правової культури в українському соціумі.

II. ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Цивілізаційні особливості правового виховання

Традиції правової освіти у різних цивілізаційних системах. Правова освіта як стрижень правового виховання у західноєвропейському освітньому просторі. Роль громадських організацій у правовиховному процесі країн Заходу. Участь навчальних закладів у правовому вихованні молоді. Профілактика правопорушень як форма правового виховання. Ціннісні орієнтири правового виховання у східних країнах. Основні напрямки правового виховання громадян у східному освітньому просторі.

Історичні традиції правового виховання в Україні

Історичні етапи та традиції становлення правовиховного процесу в Україні. Філософсько-правова думка Київської Русі як підґрунтя розвитку правового виховання в Україні. Розвиток системи освіти в Україні у XVI-XVIII ст. та її вплив на правове виховання населення. Українська конституційно-правова думка як чинник розвитку правового виховання українських громадян. Роль держави у формуванні та розвитку системи правового виховання в СРСР. Форми та методи правового виховання у радянському суспільстві. Становлення юридичної освіти на теренах України у контексті правовиховного процесу.

Правове виховання та державотворення

Розбудова незалежної української держави як передумова розвитку правового виховання. Вплив суспільних правових настанов на державотворення в Україні. Правомірна поведінка громадян – основа стабільності української держави. Національна ідея як світоглядне підґрунтя розвитку державності та правового виховання в Україні. Вплив правової освіти та

юридичної науки на українське державотворення. Глобалізація як чинник розвитку правового виховання та державотворення в Україні.

Деформації правової культури й правосвідомості та роль правового виховання в їх подоланні

Сутність деформацій правової культури й правосвідомості громадян України. Види деформацій правової культури та правосвідомості в українському суспільстві. Найсуттєвіші різновиди девіантних форм поведінки як наслідок деформацій правосвідомості. Девіації правової поведінки молоді. Особливості правового виховання у поліетнічному та полікультурному середовищі. Завдання правового виховання у контексті подолання деформацій правової культури та правосвідомості в українському суспільстві. Профілактика девіантних форм поведінки.

Правове виховання у сучасній Україні

Побудова загальнодержавної системи правового виховання в Україні як стратегічна мета. Теоретико-методологічне та нормативне підґрунтя правового виховання в сучасній Україні. Організаційно-правові та світоглядні проблеми розвитку правового виховання в українській державі. Основні напрямки розвитку та завдання правового виховання в українському суспільстві. Правове виховання як складова національної безпеки української держави. Правова освіта в Україні: стан та перспективи. Вплив засобів масової комунікації в Україні на формування правових настанов громадян. Проблеми підготовки спеціалістів з правового виховання для правоохоронних та судових органів. Деонтологічні принципи юридичної професії. Роль юристів у правовому вихованні.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Розділ I. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Тема 1. Предмет, поняття та функції правового виховання

П л а н

1. Предмет навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання”. Особливості філософського підходу до розуміння сутності правового виховання.

2. Цінності й традиції як світоглядна основа правового виховання. Місце і роль правового виховання у формуванні правової культури громадян України.

3. Сутність правової соціалізації. Співвідношення правової соціалізації, правового виховання і правової культури.

4. Функції правового виховання. Роль і значення правового виховання у професійній діяльності юристів.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Бібик К. Історико-психологічні аспекти формування політичної й правової культури українського суспільства / К. Бібик // Право України. – 1993. – № 2. – С. 24-28.

Дзьобань О. П. Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти / О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов // Пробл. законності: респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 407-416.

Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації : вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003-2011) / С. І. Максимов. – 2-ге вид., доповн. – Х. : Право, 2012. – С. 150-161.

Орлова О. О. Методологічний аналіз інтерпретації поняття “правове виховання” / О. О. Орлова // Наук. вісн. Дніпро-

петр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2007. – № 2. – С. 8-16.

Правове виховання в сучасній Україні : моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – С. 10-71.

Філософія виховання / кер. авт. кол. М. Култаєва. – Х. : Харк. держ. пед. ун-т, 2001. – Ч. 1. – 272 с.

Т е м а 2. Структура правового виховання: принципи, форми, методи

П л а н

1. Поняття механізму функціонування системи правового виховання. Сутність, зміст та особливості механізму правового виховання в Україні.

2. Загальні принципи організації системи правового виховання.

а) сутність та зміст загальних принципів організації системи правового виховання;

б) організаційно-функціональні принципи системи правового виховання та їх реалізація в соціумі.

3. Основні методи правовиховної діяльності. Застосування методів правовиховної діяльності у сучасній практиці правового виховання в Україні.

4. Засоби правового виховання та їх застосування у сучасній вітчизняній правовиховній практиці.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Правове виховання в сучасній Україні: моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.

Вступ до теорії правових систем / Зайчук О. В., Журавський В. С., Оніщенко Н. М. та ін. / за заг. ред. О. В. Зайчук,

Н. М. Оніщенко. – К. : Юрид. думка, 2006. – 431 с.

Нісімчук К. Технології виховання: морально-етичний аспект : моногр. / К. Нісімчук, А. Нісімчук. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 180 с.

Соціально-психологічні та кримінологічні аспекти впливу заходів виховного характеру на формування правової свідомості неповнолітніх : моногр. / І. І. Ковальова, А. О. Смок-тій, В. В. Вітвіцька та ін.; за заг. ред. Г. В. Гребенькова. – До-нецьк : ДЮІ, ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. – 188 с.

Дзьобань О. П. Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти / О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 407-416.

Особистісно орієнтовані технології навчання і вихован-ня у вищих навчальних закладах : моногр. / В. П. Андрущен-ко, Н. О. Дівінська, Б. І. Корольов та ін. / за заг. ред. В. П. Анд-рущенко, В. І. Луговий. – К. : Педагог. думка, 2008. – 254 с.

Т е м а 3. Організаційно-управлінські основи правового виховання

П л а н

1. Основи організації та управління правовим вихо-ванням у сучасному суспільстві. Об'єкт і суб'єкти правового виховання.

2. Головні етапи та напрямки формування правосвідо-мості й правової культури.

3. Соціальний контроль за правовим вихованням та його основні функції.

4. Проблеми організації правового виховання у сучасній Україні.

Список літератури

Данильян О. Г. Основи організації та управління правовим вихованням // Правове виховання в сучасній Україні : моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2010. – С. 138-158.

Данильян О. Г. Деякі проблеми соціального контролю у сфері правового виховання. / Пробл. законності. – Респ. міжвід. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 27-35.

Каландаришвили З. Н. Актуальные проблемы правовой культуры российской молодежи: моногр. / З. Н. Каландаришвили. – СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2009. – 171 с.

Коваленко И. В. Форми правового виховання студентів / Н. В. Коваленко // Державо і право. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2005. – Вип. 28. – С. 56-63.

Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення - <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=366-95-%EF>

Тодыка Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры : моногр. / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Райдер, 2001. – 160 с.

Т е м а 4. Роль правового виховання у формуванні демократичної правосвідомості та правової культури

П л а н

1. Взаємозв'язок правового виховання, правосвідомості та правової культури.
2. Інституційний та неінституційний рівні правового виховання.
3. Правове виховання як засіб формування демократичної правосвідомості та правової культури.

4. Ментально-історичне підґрунття взаємозв'язку правового виховання, правосвідомості й правової культури в сучасній Україні.

Список літератури

Апель К.-О. Дискурс і відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі / пер. з нім. В. Купліна. – К.: Дух і Літера, 2009. – С. 157-191.

Ильин И. А. О сущности правосознания / Общее учение о праве и государстве / И. А. Ильин. – М.: АСТ: Хранитель, 2006. – 510 с.

Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: моногр. / Ю. Ю. Калиновський. – Х.: Право, 2008. – С. 114-127, 194-217.

Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: моногр. / С. И. Максимов. – Х.: Право, 2002. – С. 253-274.

Правове виховання в сучасній Україні: моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2010. – С. 252-268, 285-312.

Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: моногр. / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х.: Право, 2009. – С. 287-306.

Соловьев Э. Ю. И. Кант: взаимодополнительность морали и права / Э. Ю. Соловьев. – М.: Наука, 1992. – 212 с.

Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. (Лекции и интервью. Москва, апр. 1989 г.) / Ю. Хабермас. – М.: Наука, 1992. – С. 31-55.

Розділ II. ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Тема 5. Правове виховання в західних країнах

П л а н

1. Культурно-цивілізаційні передумови правового виховання в європейських країнах.
2. Правове виховання в сучасній Європі: особливості, проблеми, тенденції розвитку.
3. Правове виховання в системі європейської освіти.
4. Релігійні та мистецькі чинники в європейській правовиховній стратегії.
5. Специфічні риси американської моделі правового виховання.
6. Правове виховання в системі освіти США.
7. Громадські та релігійні організації як суб'єкти правового виховання в США.
8. Актуальні напрямки правового виховання в американському суспільстві.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Правове виховання в сучасній Україні : моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. — Х. : Право, 2010. — С. 175-196.

Джуринский А. Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития / А. Н. Джуринский // Педагогика. — 2002. — № 10. — С. 93-96.

Сморгунова В. Ю. К истории формирования американской правовой культуры и гражданской идентичности / В. Ю. Сморгунова // История государства и права. — 2006. — № 2. — С. 41-46.

Коваленко І. І. Суспільний інтерес як складова системи правового навчання та виховання в Польщі / І. І. Коваленко // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософ., філософ. права, політолог., соціол. — Х. : Право, 2012. — Вип. 2 (12). — С. 120-126.

Сморгунова В. Ю. Гражданские добродетели лояльности и патриотизма в интерпретации современной западной правовой теории / В. Ю. Сморгунова // История государства и права. – 2007. – № 10. – С. 35-38.

Мелкевик Б. Насилие и молодежь: североамериканский контекст // Антропология права : філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : статті учасників VII Міжнар. “круглого столу” (м. Львів, 9-10 груд. 2011 р.). – Л.: Галиц. друкар. – 2012. – С. 375-384.

Вульфсон Б. Л. Проблемы “европейского воспитания” / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 73-81.

Т е м а 6. Правове виховання у країнах Сходу

П л а н

1. Загальна характеристика правового виховання у країнах Сходу.

2. Роль конфуціанства в процесі формування системи правового виховання Китаю.

3. Політичні, морально-етичні й ментальні фактори правового виховання китайців.

4. Основні джерела правового виховання в Японії: звичай, традиції, мораль, освіта, сімейні цінності.

5. Кримінальна, судова і соціальна політика як чинники правового виховання у японському суспільстві.

6. Особливості правового виховання в країнах Арабського Сходу. Значення ісламу у визначенні основних принципів правового виховання мусульман.

7. Вплив законів шариату і міжнародного законодавства на засади правового виховання в країнах ісламського світу.

8. Юридичне розуміння злочину й покарання у мусульманському праві як чинник правового виховання населення азійських країн.

Список літератури

Ань Вей. Глобализация и право. Воздействие современной правовой философии на развитие общества в Китае / Вей Ань // Вопр. филос. – 2005. – №2. – С. 166-170.

Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози: пер. с фр. В.А. Туманова. – М. : Междунар. отношения, 2003. – 400 с.

Катруца Н. Б. Вплив ідей конфуціанства на систему виховання в Японії / Н. Б. Катруца // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя. – 2008. – Психол.-педагог. науки. – № 5. – С. 161-164.

Львова О. Л. Правові документи про права людини в ісламі: характерні риси / О.Л. Львова // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2008. – №4. – С. 12-19.

Озерська О. Ю. Соціокультурні аспекти японської системи освіти / О. Ю. Озерська // Наук. вісн. ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – Сер. “Філософ.”. – Вип. 11. – С. 111-115.

Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник / А. Х. Саидов; под. ред. В. А. Туманова. – М.: Юристь, 2003. – 448 с.

Сюкияйнен Л. Р. Мусульманское право: вопросы теории и практики / Л. Р. Сюкияйнен. – М.: Наука. Гл. ред. восточ. лит-ры, 1986. – 255 с.

Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон: пер. с англ. Т. Велимеева. – М.: АСТ, 2007. – 571 с.

Тема 7. Історичні традиції правового виховання в Україні

П л а н

1. Витоки та історичні традиції правового виховання у культурі Київської Русі.

2. Роль освітніх закладів у правовому вихованні населення України у XVI-XVIII ст.

3. Особливості правового виховання в Україні за часів Російської імперії.

4. Національно-визвольний рух та державотворчі процеси як чинники правового виховання в Україні.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Клімова Г. П. Правове виховання громадян України в сучасних умовах / Г. П. Клімова // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філосо., філосо. права, політолог., соціол. –Х.: Право, 2009. – Вип.1. – С. 108-114.

Кравченко П. А. Вітчизняний культурно-історичний досвід у системі сучасного державотворення (соціально-філософські аспекти) / П. А. Кравченко. – К. : ГЕНЕЗА, 2001. – 332 с.

Кутиркін А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України / А. Кутиркін // Право України. – 2008. – №3. – С. 122-125.

Подберезський М. К. Проблеми формування національної правової культури / М. К. Подберезський. – Х.: ЕДЕНА, 2003. – 140 с.

Правове виховання в сучасній Україні: моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – С. 232-252.

Т е м а 8. Організація правового виховання у СРСР: позитивні риси та недоліки

П л а н

1. Особливості організації правового виховання у СРСР.
2. Методи та функції правовиховної діяльності у Радянському Союзі.

3. Сутність правової пропаганди та її основні організаційні форми.

4. Недоліки та переваги правового виховання у СРСР.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Голубева Г. А. Взаимодействие нравственного и правового воспитания в социалистическом обществе : (Социал-филос. анализ) / Г. А. Голубева. – М. : Высш. шк., 1989. – 158 с.

Данильян О. Г. Особливості організації правового виховання у СРСР / О. Г. Данильян, Ю. Ю. Калиновський // Практ. філософ. – 2011. – № 2 (40). – С. 114-123.

Иванов В. И. Правовая пропаганда и формирование личности / В. И. Иванов, В. П. Сальников // Вопр. идеол., массо-во-политич. работы в органах внутренних дел. – Л., 1985. – 124 с.

Калиновський Ю. Ю. Особливості виникнення та загальні характеристики тоталітарної правосвідомості / Ю. Ю. Калиновський // Гілея: наук. вісн. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Вип. 46. – С. 398-405.

Правове виховання в сучасній Україні: моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – С. 214-232.

Право и общество : от конфликта к консенсусу : моногр. / под общ. ред. В. П. Сальникова, Р. А. Ромашова. – СПб : Санкт-Петербург. ун-т МВД России, 2004. – 479 с.

Т е м а 9. Правове виховання та державотворчі процеси у сучасній Україні

П л а н

1. Розбудова держави як передумова розвитку правового виховання. Поняття суспільного ідеалу в українських реаліях.

2. Роль правового виховання у вітчизняному державотворенні.

3. Особистість як мета правового виховання й суб'єкт державотворення.

4. Вплив державотворчих процесів на правове виховання в сучасному українському суспільстві.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Архипов С. И. Суб'єкт права в центрі правової системи / С. И. Архипов // Гос-во и право. – 2005. – № 7. – С. 13-23.

Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави / І. Голосніченко // Право України. – 2005. – №4. – С. 24-26.

Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: моногр. / Ю. Ю. Калиновський. – Х.: Право, 2008. – С. 169-179.

Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: монографія / С. И. Максимов – Х.: Право, 2002. – С. 304-319.

Правове виховання в сучасній Україні: моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2010. – С. 268-285.

Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: моногр. / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х.: Право, 2009. – 352 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління і правова культура: взаємозалежність і взаємозв'язок // Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: моногр. / за ред. Ю. П. Битяка, І.В. Яковюка. – Х.: Право, 2007. – С. 126-146.

Тема 10. Деформації правової культури й правосвідомості та роль правового виховання в їх подоланні

П л а н

1. Загальна характеристика деформацій правової культури та правосвідомості.
2. Класифікація деформацій правової культури й правосвідомості:
  - а) правовий нігілізм;
  - б) правовий інфантилізм;
  - в) ціннісна амбівалентність;
  - г) правовий фетишизм;
  - д) правова демагогія та правові ілюзії.
3. Девіантна поведінка: поняття та причини.
4. Класифікація основних різновидів девіантної поведінки.
5. Шляхи подолання деформацій правової культури й правосвідомості та поведінкових девіацій в сучасному українському суспільстві.
6. Поняття та рівні профілактики деформацій правової культури й правосвідомості: світовий та вітчизняний досвід.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Герасіна Л. М. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : моногр. / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х. : Право, 2009. – 358 с.

Гетьман А. П. Правове виховання в сучасній Україні : моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.

Гишинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других “отклонений” /

Я. Гишинский. – СПб. : Изд-во Р. Асланова “Юрид. центр Пресс”, 2007. – 528 с

Данильян О. Г. Деякі проблеми формування правової культури у перехідному суспільстві / О. Г. Данильян // Держ. буд-во та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Акад. прав. наук України. – Вип. 7. – С. 14-25.

Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : моногр. / Ю. Ю. Калиновський. – Х. : Право, 2008. – 288 с.

Калиновський Ю. Ю. Роль правового виховання у подоланні деформацій правосвідомості українського соціуму / Ю. Ю. Калиновський // Гілея: наук. вісн. Зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Вип. 49. – С. 345-352.

Тема 11. Правове виховання в сучасній Україні

П л а н

1. Особливості правового виховання в суспільствах, що трансформуються.
2. Основні завдання та напрямки правового виховання в українському суспільстві.
3. Правова освіта в Україні: стан та перспективи.
4. Роль юристів у правовому вихованні. Проблеми підготовки спеціалістів з правового виховання.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Андрейцев В. І. Правнична освіта в Україні: проблеми теорії та практики / В. І. Андрейцев, В. В. Андрейцев. – К.: Юринком Інтер, 2000. – 476 с.

Гетьман А. П. Основні напрями оптимізації правового виховання в сучасній Україні / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян // Правове виховання в сучасній Україні : моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за заг ред.

В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2010. – С. 138-158.

Данильян О. Г. Специфіка формування правової культури в транзитивному суспільстві / Данильян О. Г. // Наук. зап. ХВУ. Соціол. філос., психол. – Х. : Харк. воен. ун-т, 2006. – Вип. № 2. – С. 3-9.

Кутиркін А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України / А. Кутиркін // Право України. – 2008. – №3. – С. 122-125.

Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : моногр. / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – Х. : Право, 2007. – 248 с.

Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : моногр. / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х. : Право, 2009 – 288 с.

Тодька Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры / Ю. Н. Тодька. – Х. : Райдер, 2001. – 160 с.

5. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу

Курс	Напря́м підго- товки, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 2	0304 “Право”	Обов’язкова: <i>Модуль I</i>
Модулів: 3	6.030402 “Бакалавр”	Лекції: 22 Практичні заняття: 30 <i>Модуль II</i>
Змістових модулів (ЗМ): 2		Індивідуальна робота: 10
Загальна кількість годин: 72		<i>Модуль III</i> Самостійна робота: 10
Тижневих годин: 4		Вид контролю: залік за накопиченими оцін- ками (VI семестр)

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОТОЧНОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Оцінювання знань студентів з дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об’єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми з дисципліни “Філософські проблеми правового виховання”, засвоєння якої перевіряється під час ПМК.

Завданням ПМК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу змістового модуля, здатності осмислити окремі теми чи розділ, умінь застосовувати набуті знання при вирішенні професійних завдань.

Об’єктами ПМК знань студентів з даної дисципліни є: систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань), виконання модульних контрольних завдань, інші форми роботи.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці кожного змістового модуля.

Критеріями оцінювання ПМК є:

а) активність та рівень знань при обговоренні питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне доопрацювання окремих тем чи питань, інші форми роботи (0 – 20 балів);

б) оцінка за модульну контрольну роботу, яка проводиться у формі тестування (0 – 20 балів). Конкретний перелік тестів, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і повідомляються студентам на початку навчального року, що передує їх проведенню.

Підсумковий бал за результатами ПМК виставляється під час останнього семінарського заняття відповідного семестру.

Загальна кількість балів за ПМК складає 80 балів. Кожен модуль оцінюється у 40 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності студента з даного

предмета і враховуються (за необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право за дозволом декана (викладача) скласти їх до останнього семінарського заняття. Час та порядок складання визначає викладач.

6. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до вимог “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” може включати до себе: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи), студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентацію; анотування прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури; переклад текстів правовиховного змісту з іноземної мови встановлених обсягів та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється на альтернативній основі за власними інтересами і попереднім узгодженням з викладачем. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи здійснює куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. За індивідуальну роботу є можливість отримати максимально 20 балів.

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Підсумкове оцінювання рівня знань із дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” здійснюється на основі результатів ПМК та індивідуальної роботи студентів за 100-бальною шкалою.

Підсумковий контроль знань (ПКЗ) з дисципліни “Філософські проблеми правового виховання” проводиться у формі заліку за тими балами, що накопичив студент протягом її вивчення. Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання залікових завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали (*див.* табл.).

Таблиця

Максимальна кількість балів	П М К		Індивідуальна робота
	ЗМ I	ЗМ II	
	40	40	20

Залік за сумою оцінок виставляється, якщо студент набирає від 60 до 100 балів.

Якщо студент не набирає 60 балів за підсумками ПМК I і ПМК II та перевірки індивідуальної роботи, він складає залік за білетами, які розроблені відповідно до наведеного орієнтовного списку питань (*див.* с. 39).

8. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абсолютна деформація правосвідомості – це невідповідність змістовно-ціннісних характеристик правосвідомості, тим правовим координатам, котрі напрацьовані людською цивілізацією.

Автономія особистості – за І. О. Ільїним, це духовна зрілість, необхідна громадянину в його будівництві життя, це здатність самій бачити і знати, що таке добро і зло, де закінчується право і де починається обов'язок, самій шукати і знаходити, знаходити і вирішувати, вирішувати і діяти відповідно до свого рішення та, здійснивши діяння, відкрито визнавати, що здійснив його свідомо й умисно, слідуючи власному переконанню та заздалегідь беручи на себе всю відповідальність за скоєне.

Аномія – морально-психологічний стан індивідуальної та суспільної свідомості, що характеризується розпадом системи цінностей, який обумовлений кризою суспільства, протиріччям між проголошеними цінностями та можливостями їх реалізації.

Виховання – це створення умов для розвитку й саморозвитку людини, досягнення нею соціального досвіду, культури, цінностей, норм суспільства. В процесі виховання покликані брати участь всі інститути суспільства, чим більше скоординована їх спільна діяльність, тим успішнішим є цей процес. Виховання визначається певними цілями. Вищою метою виховання є формування цілісної, гармонійно розвиненої особистості.

Відносна деформація правосвідомості – це певна невідповідність змістовно-ціннісних характеристик правосвідомості реально існуючій у даному суспільстві правовій дійсності.

Всеукраїнська міжвідомча координаційно-методична рада з правової освіти населення – основний державний орган, який виконує координаційну функцію у сфері правового виховання і освіти в Україні. Метою роботи Ради є: розроблення пропозицій щодо координації діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових закладів, видав-

ництв тощо у сфері правової освіти, а також надання методичної допомоги в проведенні цієї діяльності.

Гомеостазис (грец. *homoios* – подібний і *statis* – стояння, непорушність) – тип динамічної рівноваги, притаманний складним системам, що саморегулюються; полягає у підтриманні суттєво важливих для збереження системи параметрів у допустимих межах.

Громадянськість – якість, властивість поведінки людини, громадянина, що проявляється в готовності та здатності брати активну участь у справах суспільства та держави, свідомо користуватися своїми правами та свободами і виконувати свої обов'язки.

Деліберативність – ознака демократичної правосвідомості, яка передбачає прийняття певної установки, спрямованої на соціальне співробітництво, а саме установки відкритості, готовності сприймати розумні доводи, що супроводжують заяви інших осіб, так само, як і свої власні.

Демократична правосвідомість – громадянська правосвідомість, яка характеризується такими ознаками: відкритість як установка на соціальне співробітництво і комунікацію та готовність сприймати раціональні доводи; здатність висувати раціональні аргументи і бути творцем власних прав на основі комплексного усвідомлення сенсу й призначення права як інструменту вирішення конфліктів і досягнення консенсусу; зацікавленість у вирішенні конфліктів дискурсивним шляхом; детермінація майбутнім як орієнтація на ідеал дискурсивного досягнення консенсусу; усвідомлення власної відповідальності як учасника колективної дії у формі практичного правового дискурсу.

Державно-правовий ідеал – закріплені на рівні суспільної свідомості та в актах державотворення уявлення про бажані якісні характеристики держави і права, які становлять орієнтир для державотворення.

Деформації суспільної правосвідомості – викривлення форми та змісту правових установок, навичок та звичок, що відображаються, перш за все, у діяльності суб'єктів правовідносин, а також у засобах вирішення конфліктів широкими верствами населення.

Диспут – публічна суперечка за важливою науковою або суспільною темою.

Діяльність – 1) динамічна система взаємодії суб'єкта з об'єктивним світом, у процесі якої відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу й реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта в предметній дійсності; 2) термін, що у філософії позначає особливу, притаманну лише людині форму активного відношення до оточуючого світу, змістом якого є його цілеспрямована зміна та перетворення. Діяльність передбачає творчість, смислову та цілеспрямовану організацію дій, а також, врешті, доведення її до самодіяльності, тобто до такої діяльності, метою якої постає її власне вдосконалення.

Доступність права – в широкому сенсі це один з показників демократичності суспільства і держави, який охоплює ступінь дотримання формальних вимог до закону (чіткість, зрозумілість, визначеність), можливості доступу до нормативних актів та правової інформації в цілому, а також доступності правової процедури.

Емпіризм – філософський напрям, що визнає чуттєве сприйняття та досвід єдиним джерелом пізнання та недооцінює значення понять та теоретичних узагальнень при вивченні окремих фактів та явищ.

Етика відповідальності – за К.-О. Апелем, принцип солідарної колективної відповідальності за колективні дії у формі практичного дискурсу, тобто принцип співвідповідальності усіх членів правової комунікації за її результати.

Звичай – стійка модель поведінки певного народу, спільноти, групи, що сприяє стабільності їх соціальної організації й ґрунтується на механізмі спадкоємності традицій та сталих стереотипів поведінки представників конкретного соціального утворення.

Ідеальна комунікація – за Ю. Хабермасом, дискурс, який відповідає таким умовам: 1) кожний, здатний до мови та діяльності суб'єкт, може брати участь у дискурсі; 2) кожний може проблематизувати будь-яке твердження, виступати з ним в дискурсі, висловлювати свої погляди, бажання, потреби;

3) ніхто з тих, хто бере участь у дискурсі, не має зазнавати (як внутрішніх, так і зовнішніх) перешкод у вигляді зумовленого відносинами панування примусу використовувати свої, встановлені в першому й другому пунктах, права.

Інтеграція культурна – процес поглиблення культур, взаємодії та взаємовпливу між державами, національно-культурними групами та регіонами. Розглядається як єдність трьох процесів: 1) практичної та інформаційної взаємодії між культурами, закладами, творцями та споживачами культури; 2) досягнення більшої відповідності та злагоженості між різними культурними настановами, традиціями, національними формами культури, спадковості між культурами, спадщиною суспільства та новими досягненнями культури; 3) утвердження єдиної системи цінностей, дружнього обміну між культурами на внутрішньодержавному та міждержавному рівнях.

Комунікативна діяльність – за Ю. Хабермасом, взаємодія двох або більше суб'єктів, в якій вони намагаються досягти взаєморозуміння відносно загальної для них ситуації. Складовою цієї взаємодії є комунікативна дія, у якій суб'єкт мовлення наводить раціональні аргументи в якості гарантії, тобто дискурсивним шляхом досягає визнання слухачів і таким чином забезпечує об'єднання планів дій різних людей. Результат такої діяльності – підтримана всіма учасниками інтерпретація спільної для них ситуації. Цей результат інтерсуб'єктивний за своєю природою, він не може від початку бути присутнім у вигляді цілі у свідомості окремих учасників.

Консенсус – соціальна злагода та певна ступінь узгодженості в діях, завдяки чому забезпечується соціальна інтеграція та спільні колективні дії, у тому числі й груп, що перебували до цього в стані конфлікту.

Конфуціанство – вчення китайського мислителя Конфуція, який жив і творив більше 2500 років тому; пануюча в країнах Східної Азії ідеологія, що відіграє роль релігії, політичного, морально-етичного вчення та повністю визначає модель особистості й тип суспільства певних країн; в якості абсолютних цінностей висуває сім'ю з її ієрархічною організацією, а також людину як таку, узятую поза соціальною й політичною струк-

турою в сфері її морального самовдосконалення.

Ксенофобія – 1) нав'язливий страх перед невідомими особами; 2) нетерпимість, неприйняття, ненависть до когось або чогось чужого, чужорідного.

Культура – категорія, що позначає створене людьми штучне середовище перебування та самореалізації, яка виступає джерелом регулювання соц. взаємодії.

Мета правового виховання – цілеспрямований вплив на свідомість особистостей, що виховуються, задля формування у них системи правових цінностей, знань, переконань, а також умінь та навичок законослухняної поведінки.

Метод (грец. *methodos* – шлях дослідження) – спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта.

Механізм (грец. – *машина*) – 1) система об'єктів, що призначена для перетворення руху одного або декількох об'єктів у потрібний рух інших; 2) послідовність станів, процесів, які визначають собою які-небудь дії, явища; 3) система, пристрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності

Морально-етичні цінності – комплекс зразків належної поведінки, що мають загальнолюдську значущість, слугують орієнтиром у практичній діяльності людини та обґрунтуванням її правових вчинків.

Націоналізм – це ідеологія та політика щодо захисту інтересів певної нації, основою відстоювання яких є існування незалежної держави.

Національна програма правової освіти населення в Україні – нормативний акт зорієнтований на підвищення рівня правової культури суспільства в цілому, формування поваги до права, правових ідей, загальнолюдських і національних правових цінностей, подолання правового нігілізму, підвищення рівня правової інформованості населення тощо. Затверджена Указом Президента України від 18 жовт. 2001 р.

Номоканон (у перекладі на старослов'янську – “Кормча книга”) – це збірник церковного права. Він складався з “Еклог” та “Прохірона”. “Еклога” містить витяги з інституцій, промов, кодексу і новел Юстиніана та деякі нові додатки, зроблені

візантійськими цісарями Львом і Костянтином під впливом звичаєвого права тих народів, що були завойовані Візантійською імперією. “Прохірон” скасував “Еклогу”, очищав візантійські закони від звичаєвого права і наближав їх до засад римського права. Постанови “Прохірона” є переробленими нормами кодексу Юстиніана, а тому вони достатньо наближені до римського права. Крім “Еклоги” і “Прохірона” до “Кормчої книги” входив й правовий збірник під назвою “Закон судного людя”, який за змістом подібний до візантійського права.

Об’єкт (лат. *objectum* – предмет) – частина дійсності, на яку спрямована пізнавальна і перетворювальна діяльність людини (суб’єкта).

Об’єкт правового виховання – окремий індивід, соціальна група або інший соціальний організм, на які спрямована правовиховна діяльність суб’єкта правового виховання.

Оптимізація діяльності з формування правової культури – використання спеціальних технологій правового виховання, в межах яких ця діяльність була б максимально результативною. Це можливо за умови, коли завдання, напрямки, форми й методи правового виховання відповідають характеру існуючої правової реальності.

Організація правового виховання – зведення всіх здійснюваних у суспільстві правовиховних заходів у певну систему взаємопов’язаних дій різних суб’єктів суспільства, об’єднаних спільним задумом та діючих за єдиною програмою.

Патерналізм (лат. *paternus* – батьківський) – апологія ідеології й політики батьківського піклування, турботи про людину, що як член суспільства має існувати за традиційними, наданими їй зверху правилами та інструкціями.

Покарання-кара – юридична концепція санкціонованого покарання за правопорушення, яка ґрунтується на принципі адекватності й пропорційності покарання, сенс якої полягає у залякуванні можливих правопорушників; суворість покарання спрямована на запобігання протиправній діяльності потенційних злочинців.

Правова активність – риса автономної особистості як учасника право- і державотворення, під якою слід розуміти за-

цікавленість у реалізації правових здібностей та інтересів (передусім здатності ефективно брати участь у демократичній дискусії з метою відтворення правової дійсності) та фактичну їх реалізацію.

Правова держава – держава, яка характеризується законодавчим обмеженням державної влади щодо впливу на людину, захистом її невід’ємних прав та свобод, а також визнанням права як найвищої цінності суспільних відносин.

Правова культура – система правових цінностей, створених людством, невід’ємна частина культури суспільства в цілому, що виражає певний рівень розвитку правосвідомості й стану законності.

Правова освіта – цілеспрямований, організований, систематичний процес оволодіння правовими знаннями й навичками правової поведінки.

Правова пропаганда – це спеціально організована цілеспрямована діяльність суб’єкта впливу (держави, громадської організації тощо) на правову свідомість індивідів та суспільства.

Правова соціалізація – процес, в ході якого індивід освоює традиційні способи правового мислення і правових дій, які характерні для правової культури й для того традиційного способу правового виховання, до якого він належить.

Правове виховання – цілеспрямована діяльність з трансляції (передачі) правової культури, правового досвіду, правових ідеалів і механізмів розв’язання конфліктів у суспільстві від одного покоління до іншого.

Правове суспільство – спільнота, що саморегулюється, в якій обмеженням свободи одного суб’єкта є лише така ж рівна свобода іншого суб’єкта, або таке суспільство, в якому реалізовано принцип “панування права”.

Правовий інфантілізм – стан правосвідомості людини, сформований при недостатньому знанні про право та правову дійсність, що може призвести до неправової поведінки.

Правовий менталітет – форма суспільної психології, яка поєднує в собі як раціональні, так і, зокрема, ірраціональні компоненти, та виражається у традиціях ставлення певного народу (нації) до права, держави, законслухняності, особистих

прав і свобод людини, що обумовлено специфікою світосприйняття даного народу.

Правовий нігілізм – стан суспільної свідомості, для якого характерні: 1) відсутність (або неповнота) правових знань; 2) негативна оцінка права; 3) поширеність навичок і стереотипів неправової й протиправної поведінки.

Правовий фетишизм – абсолютизація ролі права та правових інститутів щодо регулювання суспільних відносин.

Правові ілюзії – це помилкові погляди щодо ролі права у житті суспільства.

Прагматизм – напрям у філософії, який заперечує необхідність пізнання об'єктивних законів дійсності та визнає істиною лише те, що дає практично корисні результати.

Практика (грец. *praktikos* – діяльний) – матеріальна, чуттєво-предметна, цілеспрямована діяльність людини, основний зміст якої полягає в освоєнні й перетворенні природних і соціальних об'єктів. Практика складає всезагальну основу, рушійну силу розвитку людського суспільства й пізнання.

Предмет правової пропаганди – це правова ідеологія, правові інститути та норми, які мають свої особливості у порівнянні з іншими видами інформації.

Принцип (лат. *principium* – початок, основа) – 1) підстава, з якої слід виходити і якою необхідно керуватися у науковому пізнанні або практичній діяльності; 2) внутрішнє переконання людини, яке визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки й діяльності.

Профілактика – вплив суспільства, його інститутів, окремих громадян на причини деформацій, які призводять до зменшення та/або бажаної зміни структури протиправної поведінки і не скоєнню у подальшому потенційних девіантних дій.

Расизм – сукупність концепцій, основу яких складають положення про фізичну та психічну нерівноцінність людських рас, вирішальний вплив расових відмінностей на історію і культуру суспільства, а також про вихідне розділення людей на вищі та нижчі раси.

Раціоналізм – філософський напрямок, що визнає розум основою пізнання та поведінки людей.

Рівні правового виховання – взаємопов’язані форми правовиховного впливу на особистість: 1) неінституційний рівень, пов’язаний зі стихійним засвоєнням духовних цінностей у ході різноманітних соціальних практик; 2) інституційний рівень передбачає існування системи правового виховання, орієнтованої на певний правовий ідеал.

Рівні правової культури – виокремлені відповідно до трьох складових правової реальності (рівень ідей та цінностей; рівень правових норм, або знаково-символічний рівень; рівень правового життя, або правової комунікації) взаємопов’язані елементи правової культури: 1) рівень правосвідомості, або культура правової свідомості; 2) інституційний рівень, або рівень знакових форм – норм та інститутів (інституційна правова культура); 3) рівень правової діяльності, або культура правового спілкування (діяльності).

Система правової освіти – система освіти, яка покликана забезпечити безперервність правовиховних дій у суспільстві. Повинна здійснюватися на всіх етапах життя особи: у сім’ї, дошкільних закладах, загальноосвітніх середніх школах, вищих навчальних закладах, державних установах, підприємствах всіх форм власності, а також шляхом самоосвіти.

Соціалізація – процес входження людини в суспільство, включення її в соціальні зв’язки та інтеграцію в різні типи соціальних спільнот, у наслідок якого формуються соціальні якості, властивості, знання, навички, уміння людини, її культура і в результаті вона стає дієздатним учасником суспільних відносин.

Соціальне середовище – сукупність суспільних умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість і поведінку; сукупність сфер суспільного життя або система соціальних інститутів й соціальних груп.

Соціальний контроль у сфері правовиховної роботи – один з основних каналів зворотного зв’язку, який дозволяє оцінити ефективність правового виховання населення та визначити напрями з його вдосконалення.

Соціальний контроль – механізм підтримання соціальної рівноваги, який забезпечує життєдіяльність сучасного су-

спільства та ефективність системи соціального управління, в тому числі у сфері правового виховання.

Стратегічна дія – на відміну від комунікативної дії, координується за допомогою егоцентричних розрахунків успіху, при цьому один учасник взаємодії здійснює вплив на іншого погрожуючи санкцією або обіцяючи винагороду.

Структура – філософська категорія для позначення відносно стійких зв'язків елементів цілого, система відносин елементів у межах даного цілого.

Структура правового виховання – такий взаємозв'язок і взаємодія об'єктів, суб'єктів, цілей, методів, способів, форм та засобів правовиховної діяльності, який забезпечує формування очікуваного суспільством рівня правосвідомості й правової культури.

Суб'єкт (лат. *subjectus* – той, що знаходиться знизу, покладений в основу) – активно діючий, такий, що володіє свідомістю та волею, індивід або соціальна група.

Суб'єкт демократичного правового суспільства – особистість, чиєю свідомістю та діяльністю створюється право, чії ідеали і прагнення реалізуються в праві, автономний учасник демократичної дискусії, орієнтований на активну участь у відтворенні правової дійсності й відповідальність за власне місце у ньому.

Суб'єкти правового виховання – державні органи, громадські організації, соціальні групи, колективи тощо, які впливають на свідомість особистостей з метою формування у них системи правових цінностей, знань, переконань, а також умінь та навичок законослухняної поведінки.

Традиція – ідеї, смаки, звичаї, правила поведінки, що історично склалися в суспільстві й передаються від покоління до покоління.

Управління – функція систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, здійснення програм, цілей і завдань.

Управління правовим вихованням – певний вид соці-

альної діяльності, спрямований на практику правовиховної роботи з метою її раціональної організації, оптимізації, забезпечення високої ефективності.

Фундаменталізм – ідеологія, що характерна для сучасних азійських цивілізацій і є показником загального процесу відродження релігії, моралі, звичаїв, правосвідомості; спрямована на збереження культурної та політичної самобутності народів на шляху розвитку й модернізації, що супроводжується опором вестернізації.

Функція – призначення, роль, яку виконує соціальний інститут, держава або громадянин стосовно потреб суспільної системи.

Ціннісна амбівалентність – одночасне існування у суспільній та індивідуальній правосвідомості різного ставлення до одного й того ж явища у соціальному житті.

Цінність – поняття, що вказує на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності для індивіда, суспільства, нації та людства в цілому.

Шаріат – комплекс юридичних норм, принципів та правил поведінки, релігійного життя та вчинків мусульманина, дотримання яких вважається угодним Аллаху і є божим законом, доведеним до людей через Коран і хадиси.

Public Relations – зв'язки з громадськістю – технології створення і впровадження образу об'єкта (товару, послуги, фірми, бренду, особистості) в ціннісний ряд соціальної групи, з метою закріплення цього образу як ідеального й необхідного в житті. В сфері правового виховання – це технологія створення образу “правової людини”, тобто людини, яка має високу правову культуру й правосвідомість.

9. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет та сутнісні характеристики правового виховання.
2. Функції правового виховання.
3. Роль правового виховання у професійній діяльності юристів.
4. Праворозуміння як світоглядна основа правового виховання.
5. Діалектика взаємозв'язку правової соціалізації та правового виховання.
6. Механізм функціонування системи правового виховання: сутність та зміст.
7. Загальні принципи організації системи правового виховання та їх характеристика.
8. Організаційно-функціональні принципи організації системи правового виховання та їх характеристика.
9. Основні методи та засоби правовиховної діяльності та особливості їх застосування.
10. Система організації та управління правовим вихованням у сучасному суспільстві. Об'єкт і суб'єкти правового виховання.
11. Основні етапи та напрямки формування правосвідомості й правової культури: загальна характеристика.
12. Проблема аналізу стану правового виховання в суспільстві та оцінка його ефективності.
13. Організація правого виховання в сучасному суспільстві: проблеми та основні завдання.
14. Соціальний контроль за правовим вихованням та його основні функції.
15. Інформаційне забезпечення правого виховання та його основні завдання.
16. Поняття та особливості демократичної правосвідомості та правової культури.

17. Рівні демократичної правової культури.
18. Роль правового виховання у формуванні демократичної правосвідомості.
19. Особливості американської моделі правового виховання.
20. Основні напрямки правового виховання у США.
21. Полікультурне виховання в Європі: загальна характеристика.
22. Світоглядні засади правового виховання в Європі.
23. Особливості громадянсько-правового виховання в системі освіти Франції.
24. Основні чинники правового виховання у країнах Далекого Сходу.
25. Морально-етичні засади конфуціанства та їх вплив на правові традиції Сходу.
26. Джерела, характер і основні причини правової політики в арабських країнах.
27. Особливості ісламського типу правового виховання, його підґрунтя та наслідки.
28. Особливості правового виховання у культурі Київської Русі.
29. Історичні традиції правового виховання на територіях України у XVI- XVIII ст.
30. Правове виховання в Україні за часів Російської імперії.
31. Правове виховання в Україні у XIX-XX ст.
32. Особливості організації правового виховання в СРСР: методи та функції.
33. Форми правової пропаганди в СРСР.
34. Роль засобів масової інформації у правовому вихованні в СРСР.
35. Недоліки та переваги організації правового виховання в СРСР.
36. Напрямки впливу правового виховання на державотворчі процеси в сучасній Україні.
37. Взаємообумовленість державотворення та право-

- вого виховання в сучасній Україні.
38. Правова особистість як мета правового виховання та суб'єкт державотворення.
  39. Правова освіта та її вплив на державотворчі процеси.
  40. Національна ідея як світоглядне підґрунтя розвитку державності та правового виховання в Україні.
  41. Вплив глобалізації та євроінтеграції на розвиток правового виховання й державотворення в Україні.
  42. Сутність та причини виникнення деформацій правової культури й правосвідомості в українському суспільстві.
  43. Види деформацій правової культури та правосвідомості.
  44. Основні девіації правової поведінки молоді.
  45. Напрямки подолання деформацій правової культури та правосвідомості в українському суспільстві.
  46. Цінності та традиції як світоглядна основа правового виховання.
  47. Особливості формування правосвідомості й правової культури у перехідних суспільствах.
  48. Основні завдання правового виховання в сучасній Україні.
  49. Нормативне підґрунтя правового виховання й правової освіти в сучасній Україні.
  50. Роль засобів масової комунікації у процесі правового виховання в українському суспільстві.

10. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Абрамов В. І. Духовність суспільства : методологія системного вивчення / В. І. Абрамов. – К. : Київ. нац. екон. ун-т, 2004. – 235 с.

Бандура О. О. Правознавство у системі наукового знання. Аксиологічно-гносеологічний підхід / О. О. Бандура. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.

Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу / О. Гьофе. – К. : Альтерпрес, 2003. – 264 с.

Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін. – К. : Основи, 2000. – 519 с.

Драгоманов М. П. Вибране / М. П. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 685 с.

Ильин И. А. О сущности правосознания: соч. : [в 2 т. – Т. 1.] / И. А. Ильин. – М. : Медиум, 1993. – С. 73-300.

Кавалеров А. І. Молодіжне середовище в його девіантному вимірі / А. І. Кавалеров, В. О. Довгополук, А. А. Кавалеров. – О. : Астропринт, 2005. – 127 с.

Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: моногр. / Ю. Ю. Калиновський – Х. : Право, 2008. – 288 с.

Кант И. Метафизические начала учения о праве: соч. Т. 4. – Ч. 2 / И. Кант. – М. : Мысль, 1964. – 544 с.

Кистяковский Б. А. Социальные науки и право / Б. А. Кистяковский. – М. : Изд-во М. и Ф. Сабашниковых, 1916. – 704 с.

Кістяківський Б. Вибране / Б. Кістяківський. – К. : Абріс, 1996. – 512 с.

Коваленко Н. Ю. Форми правового виховання студентів / Н. Ю. Коваленко // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2005. – Вип. 28. – С. 56-63.

Макиавелли Н. Государь. / Н. Макиавелли. – М. : Планета, 1990. – 79 с.

Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: [вibr. пр.: статті, аналіт. огляди, переклади (2003 – 2010)] / С. І. Максимов. – Х. : Право, 2010. – 336 с.

Нісімчук К. Технології виховання: морально-етичний аспект: моногр. / К. Нісімчук, А. Нісімчук. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 180 с.

Новгородцев П. И. Сочинения / П. И. Новгородцев. – М. : Раритет, 1995. – 448 с.

Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : моногр. / за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Луговий – К. : Пед. думка, 2008. – 254 с.

Пасько І. Т. Громадянське суспільство і національна ідея : (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси) / І. Т. Пасько, Я. І. Пасько. – Донецьк : ЦГО НАН України, Укрцентр, 1999. – 289 с.

Платон. Государство. Соч.: в 3-х т. – Т. 3. / Платон. – М. : Мысль, 1994. – 536 с.

Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : моногр. / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – Х. : Право, 2007. – 248 с.

Правове виховання в сучасній Україні: моногр. / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.

Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: моногр. / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х. : Право, 2009. – 358 с.

Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: кол. моногр. / відп. ред. В. С. Бігун. – К. : [б. в.], 2009. – 316 с.

Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз / за заг. ред. М. І. Панова, О. Г. Данильяна. – Х. : [б. в.], 2004. – 360 с.

Рікер П. Право і справедливість / П. Рікер. – К. : Дух і літера, 2002. – 218 с.

Роулз Дж. Теория справедливости / Дж. Роулз. – Новосибирск : Новосиб. гос. ун-т. 1995. – 535 с.

Соловьев В. С. Оправдание добра: соч. В 2 т. / В. С. Соловьев. – М. : Мысль, 1988. – Т. 1. – С. 441-462, 420-425.

Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Да-

нильяна, М. І. Панова. – Х. : Прапор, 2006. – 432 с.

Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. – М. : Республика, 1992. – 511 с.

Фуллер Л. Л. Мораль права / Л. Л. Фуллер. – К. : Сфера, 1999. – 232 с.

Харт Х.-Л.-А. Концепція права: пер. з англ. / Х.-Л.-А. Харт. – К. : Сфера, 1998. – 231 с.

Хеффе О. Политика, право, справедливость: основоположения критической философии права: пер. с нем. / О. Хеффе. – М. : Мысль, 1994. – 682 с.

Юркевич П. З рукописної спадщини. / П. Юркевич. – К. : КМ Academia, 1999. – 308 с.

З М І С Т

1. Вступ	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять, самостійної роботи	5
3. Програма навчальної дисципліни “Філософські проблеми правового виховання”.....	6
4. Плани семінарських занять	10
5. Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	24
6. Індивідуальна робота студентів	26
7. Критерії оцінювання успішності студентів	27
8. Словник основних термінів.....	28
9. Орієнтовний перелік питань до заліку.....	39
10. Список літератури.....	42

Навчальне видання
**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ”**

**галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”,
6.030202 “Міжнародне право”**

для студентів III курсу

У к л а д а ч і : ДАНИЛЬЯН Олег Геннадійович,
ДЗЬОБАНЬ Олександр Петрович,
ЖДАНЕНКО Світлана Борисівна,
КАЛИНОВСЬКИЙ Юрій Юрійович,
КОВАЛЕНКО Інна Ігорівна,
МАКСИМОВ Сергій Іванович,
МАНУЙЛОВ Євген Миколайович,
МЕЛЯКОВА Юлія Василівна,
САТОХІНА Наталія Іванівна,
ТРОФИМЕНКО Володимир Анатолійович.

Відповідальний за випуск *О. Г. Данильян*

Редактор *В. В. АрнаUTOва*

Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2012

Підп. до друку 25.06.2012. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Умовн. друк. арк. 2,87. Облік.-вид. арк. 1,61. Вид. № 117
Тираж 200 прим. Зам. № 4428. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.